

УДК 811.14'01

М. Й. Петришин,

кандидат філологічних наук, доцент

(Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ)

marta.petryshyn@yandex.ru

**СТРУКТУРА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ
ПАРАМЕТРИЧНИХ ПРИКМЕТНИКІВ У ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ МОВІ
(НА МАТЕРІАЛІ ГОМЕРІВСЬКОГО ЕПОСУ)**

Статтю присвячено аналізу структури семантичного поля прикметників зі значенням розміру в гомерівському епосі як окремого фрагмента давньогрецької мовної картини світу. Визначено місце цих прикметників у мовній картині світу. Матеріалом дослідження слугувала вибірка з "Гіади" та "Одіссеї" Гомера, загальним обсягом близько 1180 слововживань. На основі словника Гомера охарактеризовано структуру та частотні характеристики параметричних прикметників у давньогрецькій мові.

Одним із пріоритетних напрямків сучасної лінгвістики є дослідження лексики у вигляді семантично інтегрованих частин – лексико-семантичних полів. Не є винятком у цьому відношенні і лексика на позначення розміру. Прикметники розміру як широко вживані та надзвичайно багаті синонімами слова були предметом зацікавлення багатьох мовознавців. Значний інтерес лінгвістів до проблеми параметричних прикметників пояснюється тим, що "дослідження таких груп, як назви ваги, простору, часу, розміру, має відкрити суттєві риси в побудові лексичної системи мови" [1: 182]. Лексико-семантична група параметричних прикметників неодноразово привертала увагу дослідників. У сучасному мовознавстві знаходимо окремі спроби систематизувати та структурувати прикметники із семантикою розміру. При цьому варто зауважити, що структура лексико-семантичного поля параметричних прикметників розглядалася дослідниками по-різному. Так, наприклад, Т. Щєбликіна поділяє прикметники із просторовою семантикою на геоцентричні та антропоцентричні. Геоцентричні ад'єктиви характеризують вертикальний простір, пов'язаний з вимірами щодо поверхні землі. Прикладами таких прикметників можуть слугувати пари на зразок високий-низький, глибокий-мілкий. Антропоцентричні прикметники характеризують горизонтальний простір, вони пов'язані з вимірами щодо людини як точки відліку. Прикладом останніх ад'єктивів слугують антонімічні пари широкий-вузкий, далекий-близький [2: 4]; Ж. Соколовська [3] та О. Кардашук [4] включають до складу лексико-семантичного поля розміру прикметники, що позначають протяжність, виражену в конкретних одиницях, локацію, особливості простору, форму предмета; дослідник О. Кшановський у складі категорії параметричності в сучасних українській та перській мовах виділяє 6 мікрогруп, а саме – загальної величини, висоти, довжини, глибини, ширини і товщини [5]; О. Кривченко та В. Любкін за точку відліку беруть опозицію горизонтальний / вертикальний, яку, на їх думку, "можна віднести до універсальних просторових опозицій. І це допомагає інколи зрозуміти не тільки розмір предмета, а й його положення в просторі" [6: 30]. Грунтовну класифікацію параметричних прикметників на матеріалі української, російської та англійської мов знаходимо в монографічному дослідженні Т. Линник "Параметричні прикметники і їх становлення" [7].

Лексика давньогрецької мови неодноразово ставала предметом наукових студій дослідників античності (Н. Маулінаскене [8], О. Малиновська [9], В. Гусятинська [10], Ю. Каган [11]), однак лексико-семантичне поле параметричних прикметників у давньогрецькій мові не було предметом спеціального вивчення не лише в гомерознавстві, але і взагалі в дослідженнях поезики давньогрецьких авторів. Саме цим зумовлена **актуальність нашої розвідки**, присвяченої встановленню структури лексико-семантичного поля прикметників розміру в контексті окремого художнього твору.

Метою нашого дослідження є визначення структури лексико-семантичного поля прикметників розміру в давньогрецькій мові та виявлення його репрезентації в текстах гомерівського епосу. Досягнення мети передбачає розв'язання наступних завдань: встановити архітектоніку аналізованого лексико-семантичного поля в поемах Гомера, тобто окреслити коло ад'єктивних лексем, які входять до його складу, подати відповідно до результатів проведеної вибірки частотну характеристику аналізованих прикметників.

Об'єктом дослідження є семантичне поле параметричних прикметників давньогрецької мови як лінгвістична структура. Предмет – прикметники розміру в гомерівському епосі.

Предметом дослідження теорії поля в сучасній лінгвістиці є групи мовних одиниць, які об'єднуються загальним значенням (семантичний принцип), загальною функцією (функціональний принцип) або комбінацією двох ознак (функціонально-семантичний принцип). Сучасні визначення поля відзначаються різноманітністю. Семантичними полями можна вважати семантичні групи слів однієї частини мови, семантично-співвідносні групи слів різних частин мови, функціонально-семантичні поля та парадигми синтаксичних конструкцій. Незважаючи на розбіжності в тлумаченні терміна "семантичне поле", ми в розумінні лексико-семантичного поля виходимо з того, що: семантичне поле в лінгвістиці є однією із найважливіших категорій, у якій системно й синтетично розглядаються однорідні за своїм змістом одиниці; конституенти семантичного поля повинні бути монокатегоріальними, тобто належати до однієї

частини мови; лексичні значення слів становлять основу відношень у семантичному полі. Ці відношення між лексичними значеннями слів здійснюються за допомогою неподільних лексичних значень (диференційних ознак або сем) [12: 251-252]. Спільний компонент (спільна семантична ознака) виражається лексемою з найбільш узагальненим значенням (архілексемою); у структурі лексико-семантичного поля виділяються мікрополя – семантичні об'єднання слів, члени яких зв'язані інтегральною ознакою, яка виражається здебільшого домінантою мікрополя; у семантичному полі виявляється здатність поділятися на ядро і периферію, при цьому центр втілює в собі сутність усього семантичного комплексу. Семантичні поля, виявляючи семантичні взаємозв'язки між семами слів, переплітаються між собою, взаємно накладаються. Для них характерна прозорість і проникливість меж, наявність зон перетину із суміжними польовими структурами.

Отже, об'єктом нашого дослідження є ЛСП прикметників на позначення розміру в гомерівському епосі [13; 14], яке складається з декількох мікрополів. Елементи цього ЛСП об'єднуються на основі спільного семантичного компонента "розмір" та низкою спільних синтагматичних та парадигматичних характеристик. Виходячи з теорії польової структури мовних явищ, яка пов'язана з поняттями ядра й периферії, ми визначаємо ядерні одиниці, що займають центральне місце в загальній структурі семантичного поля "розміру" в давньогрецькій мові. Ці одиниці виступають домінантами мікрополів. Решта членів перебувають з домінантою у відношеннях синонімії й утворюють синонімічні ряди. Ядерні і периферійні конституенти поля концентруються навколо компонентів-домінант, утворюючи окремі мікрополя. Поняття розміру охоплює велику кількість смислових ознак, які фіксуються різними семами в смисловій структурі лексичних одиниць, які належать цій мікросистемі. Основною серед таких ознак є ознака "направленість вимірювання", яка зумовлює членування одиниць лексико-семантичного поля зі значенням розмір на дві групи. Першу групу складають прикметники, що характеризують величину предмета взагалі, незалежно від спрямованості вимірювання. Друга група об'єднує ад'єктиви, які характеризують величину предмета при направленому вимірюванні. Це прикметники зі значенням "лінійний розмір", але залежно від точки відліку і орієнтації напрямку вимірювання вони можуть бути поділені на декілька мікрополів, які визначають висоту, довжину, ширину, та глибину предмета.

Відповідно до основних властивостей філософської категорії простору ми виділяємо в гомерівському епосі сім мікрополів:

- мікрополе на позначення великого загального розміру ($\mu\sigma\gamma\alpha\varsigma$, $\pi\epsilon\lambda\epsilon\rho\iota\omicron\varsigma$, $\omicron\beta\rho\iota\omicron\varsigma$, $\pi\epsilon\rho\iota\mu\epsilon\tau\rho\kappa\eta\varsigma$, $\pi\epsilon\rho\dots\mu\epsilon\rho\tau\omicron\varsigma$);
- мікрополе на позначення малого загального розміру ($\mu\iota\kappa\rho\delta\varsigma$, $\tilde{\nu}\lambda\dots\gamma\omicron\varsigma$, $\beta\alpha\iota\delta\varsigma$, $\tau\mu\lambda\alpha\chi\acute{\upsilon}\varsigma$);
- мікрополе на позначення висоти ($\alpha,\pi\delta\varsigma$, $\alpha,\pi\epsilon\iota\nu\delta\varsigma$, $\alpha,\pi\acute{\upsilon}\varsigma$, $\beta\lambda\omega\theta\rho\delta\varsigma$, $\omicron\lambda\dots\beta\alpha\tau\omicron\varsigma$, $\omicron\psi\eta\lambda\delta\varsigma$);
- мікрополе на позначення ширини ($\epsilon\acute{\upsilon}\rho\acute{\upsilon}\varsigma$, $\pi\lambda\alpha\tau\acute{\upsilon}\varsigma$, $\sigma\tau\epsilon\iota\nu\delta\varsigma$, $\sigma\tau\epsilon\iota\nu\omicron\pi\delta\varsigma$);
- мікрополе на позначення довжини ($\mu\alpha\kappa\rho\delta\varsigma$, $\delta\omicron\lambda\iota\chi\delta\varsigma$);
- мікрополе на позначення глибини ($\beta\alpha\theta\acute{\upsilon}\varsigma$);
- мікрополе на позначення товщини ($\pi\alpha\chi\acute{\upsilon}\varsigma$, $\lambda\epsilon\pi\tau\delta\varsigma$).

На наш погляд, до параметричних прикметників варто зараховувати лише ті, що позначають основні властивості філософської категорії простору, а саме – двовимірну та тривимірну протяжність. При цьому прикметники $\mu\alpha\kappa\rho\delta\varsigma$, $\delta\omicron\lambda\iota\chi\delta\varsigma$, $\beta\alpha\theta\acute{\upsilon}\varsigma$, $\omicron\psi\eta\lambda\delta\varsigma$, $\epsilon\acute{\iota}\pi\epsilon\iota\nu\delta\varsigma$, $\epsilon\acute{\iota}\pi\acute{\upsilon}\varsigma$, $\epsilon\acute{\upsilon}\rho\acute{\upsilon}\varsigma$, $\pi\lambda\alpha\tau\acute{\upsilon}\varsigma$, $\sigma\tau\epsilon\iota\nu\delta\varsigma$ позначають двовимірність простору, протяжність по вертикалі і горизонталі, а прикметники $\mu\epsilon\gamma\alpha\varsigma$ – $\mu\iota\kappa\rho\delta\varsigma$, $\pi\alpha\chi\acute{\upsilon}\varsigma$ – $\lambda\epsilon\pi\tau\delta\varsigma$ позначають тривимірність, об'ємність простору.

Серед прикметників, які характеризують розмір предмета взагалі, незалежно від спрямованості вимірювання, високою частотністю вживання характеризується прикметник $\mu\sigma\gamma\alpha\varsigma$ (578 вжив.). Висока частота вживання згаданого прикметника пояснюється, очевидно, тим, що позначена ним величина не має меж. Меншою частотністю вживання відзначаються в епосі параметричні прикметники, які характеризують величину предмета при направленому вимірюванні. Це прикметники, які визначають висоту, довжину, ширину, глибину та товщину об'єкта. При цьому прикметники мікрополя на позначення великої висоти (141 вжив.), великої та малої ширини (164 вжив.) та великої довжини (106 вжив.) відзначаються майже однаковою частотністю вживання. Рідше зустрічаються в тексті поем прикметники на позначення товщини та глибини, що пояснюється, очевидно, тим, що Гомер при описах надає перевагу ад'єктивам, які змальовують ознаки предметів, що легко сприймаються зором. Серед прикметників на позначення великого загального розміру домінантою виявився прикметник $\mu\sigma\gamma\alpha\varsigma$ (578 вжив.), довжини – $\mu\alpha\kappa\rho\delta\varsigma$ (94 вжив.), ширини – $\epsilon\acute{\upsilon}\rho\acute{\upsilon}\varsigma$ (148 вжив.). У мікрополі на позначення великої висоти на роль домінанти претендують лексеми $\alpha,\pi\acute{\upsilon}\varsigma$ (53 вжив.) та $\omicron\psi\eta\lambda\delta\varsigma$ (58 вжив.). У результаті дослідження виявлено, що високочастотним словам належить понад 78 % усіх зафіксованих вживань.

Частотні характеристики ЛСП параметричних прикметників у гомерівському епосі репрезентує таблиця:

Мікрополе	Прикметник	Загальна сума		
		всього	%	% від загальн. суми
великого загального розміру	μῦϑας	578	49	54,41
	πελῆριος	22	1,86	
	ὄβριμος	31	2,62	
	περιϑικης	8	0,68	
	περ...μετρος	3	0,25	
малого загального розміру	μικρῶς	5	0,42	3,13
	Ἰλ...γος	26	2,20	
	ῥβαιῶς	4	0,34	
	τῆλαχῦς	2	0,17	
на позначення довжини	μακρῶς	94	8	9
	δολιχῶς	12	1	
на позначення висоти	α.,πῶς	7	0,60	11,94
	α.,πεινῶς	14	1,19	
	α.,πύς	53	4,5	
	βλωθρῶς	3	0,25	
	ῥλ...βατος	6	0,50	
ὄψηλῶς	58	4,9		
на позначення ширини	εὐρῦς	148	12,5	13,85
	πλατῦς	8	0,68	
	στεινῶς	5	0,42	
	στεινωπῶς	3	0,25	
на позначення товщини	παχῦς	32	2,7	4,47
	λεπτῶς	21	1,77	
на позначення глибини	βαθῦς	38	3,2	3,2

Отже, лексико-семантичне поле параметричних прикметників у гомерівському епосі складається з 7 мікрополів (загального великого розміру, загального малого розміру, висоти, довжини, ширини, товщини, глибини), які об'єднуються в загальне лексико-семантичне поле на основі їх семантичної спільності. Єдність поля базується на кореляціях, що пов'язують конституенти поля. Параметричні прикметники утворюють у гомерівському епосі синонімічні ряди, антонімічні пари. Окремі компоненти поля можуть належати одному або більшій кількості мікрополів. Так, наприклад, прикметники μακρῶς і δολιχῶς входять до складу лексико-семантичного поля параметричності, а в значенні "тривалий" – до поля темпоральності. Дослідження є передумовою подібних розвідок на наступних етапах становлення давньогрецької мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Смирницкий А. И. Морфология английского языка / А. И. Смирницкий. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1959. – 440 с.
2. Щебликіна Т. А. Роль параметричних прикметників із просторовою семантикою у формуванні лінгвального образу світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / Т. Щебликіна. – Харків, 2001. – 16 с.
3. Соколовская Ж. П. Система в лексической семантике (анализ семантической структуры слова) / Ж. Соколовская. – К. : Высшая школа, 1979. – 189 с.
4. Кардашук О. В. Семантичне поле простору : статус, структура, внутрішні зв'язки (на матеріалі прикметників української мови) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 "Українська мова" / О. Кардашук. – Кіровоград, 1998. – 16 с.
5. Кшановський О. Ч. Прикметники з просторо-кількісною семантикою в сучасних українській та перській мовах (зіставно-типологічний аналіз лексичних значень) : дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17 / О. Кшановський. – Львів, 2001. – 213 с.
6. Кривченко Е. Л. Системная организация прилагательных размера в современном английском языке / Е. Кривченко, В. Любкин // Вопросы романо-германского языкознания. – Саратов, 1977. – Вып. 5. – С. 27–40.
7. Линник Т. Г. Параметричні прикметники і їх становлення / Т. Линник. – К. : Наукова думка, 1982. – 196 с.
8. Маулинаскене Н. К. Некоторые особенности системы цветообозначений в языке Гомера / Н. Маулинаскене // Живое наследие античности. Вопросы классической филологии. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1987. – С. 24–40.
9. Малиновська О. І. Синонімія старогрецьких прикметників зі значенням "нешасний" у трагедіях Есхіла, Софокла та Еврипіда : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.14 "Класичні мови. Окремі індоєвропейські мови" / О. Малиновська. – Львів, 2007. – 20 с.
10. Гусятинская В. С. Словарный состав языка Феокрита в области неживой природы : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10. 02. 08 "Классическая филология" / В. Гусятинская. – Л., 1952. – 13 с.

11. Каган Ю. М. Платон и слова, обозначающие свет и темноту / Ю. Каган // Платон и его эпоха. – М. : Наука, 1979. – С. 301–316.
12. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика : Синонимические средства языка / Ю. Д. Апресян. – М. : Наука, 1974. – 367 с.
13. Homers. Ilias. Text / Homers. – Leipzig und Berlin : Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1911. – 333 S.
14. Homers. Odyssee. Text / Homers. – Leipzig und Berlin : Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1909. – 248 S.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Smirnitskiy A. I. Morfoligia angliyskogo yazyka [English Morphology] / A. I. Smirnitskiy. – М. : Izd-vo lit. na inostr. yaz., 1959. – 440 s.
2. Shcheblykina T. A. Rol' parametrychnykh prykmetnykiv iz prostoroovoyu semantykooyu u formuvanni lingvalnogo obrazu svitu [The role of Parametric Adjectives with the Spatial Semantic Meaning in Forming the World Lingual Image] : avtoref. na zdobuttia nayk. stupenia kand. filol. nauk : spes. 10.02.14 "Ukrayns'ka mova" / T. A. Shcheblykina. – Kharkiv, 2001. – 16 s.
3. Sokolovskaya Zh. P. Sistema v leksicheskoy semantike (analiz semanticheskoy struktury slova) [The Lexical Semantic System (Semantic Word Structure Analysis)] / Zh. P. Sokolovskaya. – К. : Vyshcha shkola, 1979. – 189 s.
4. Kardashchuk O.V. Semantichne pole prostoru : status, struktura, vnutrishni zvyazky (na materialy prykmetnykiv ukrayynskoy movy) [Semantic Spatial Field : Status, Structure, Internal Links (Based on Ukrainian Adjectives)] : avtoref. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Ukrains'ka mova" / O. V. Kardashchuk. – Kirovograd, 1998. – 16 s.
5. Kshanovs'kyi O. Ch. Prykmetnyky z prostoroovo-kilkisnoy semantykooyu v suchasnykh ukrayynskiy ta pers'kiy movakh (zistavno-typologichnyy analiz leksychnykh znachen') [Adjectives of Space and Quantity Semantics in the Modern Ukrainian and Persian Languages : avtoref. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.17 "Porivnial'no istorychne i typologicne mupovoznavstvo" / O. Ch. Kshanovskiyi. – Lviv, 2001. – 213 s.
6. Kryvchenko Ye. L. Sistemnaya organizatsiya prilagatelnykh razmera v sovremennom angliyskom yazyke [Systematic Arrangement of Adjectives of Size in the Modern English] / Ye. L. Kryvchenko, V. V. Lyubkin. – Saratov, 1977. – Vyp. 5. – Voprosy romano-germans'kogo yazykoznaniya. – S. 27–40.
7. Lynnyk T. G. Parametrychni prykmetnyky i yih stanovlennya [Parametric Adjectives and their Formation] / T. G. Lynnyk. – К. : Naukova dumka, 1982. – 196 s.
8. Maulinauskene N. K. Nekotoryye osobennosti tsvetooboznacheniy v yazyke Gomera [Some System Peculiarities of Color Meanings in Homer's Language] / N. K. Maulinauskene // Zhyvoye naslediye antichnosti. Voprosy klassicheskoy filologii [Living Heritage of the Ancient Times. Questions of the Classic Philology]. – М. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1987. – S. 24–40.
9. Malynovs'ka O. I. Synonimia starogrets'kykh prykmetnykiv zi znachennyam "neshchasnyy" u tragediyakh Eshkhila, Sofokla ta Evrypida [Synonymy of Old Greek Adjectives with the Meaning "Unfortunate" in the Tragedies by Aeschylus, Sophocles and Euripides] : avtoref. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spes. 10.02.14 "Klasychni movy. Okremi indoyevropeis'ki movy" / O. I. Malynovs'ka. – Lviv, 2007. – 20 s.
10. Gusyatinskaya V. S. Slovarnyy sostav yazyka Feokrita v oblasti nezhyvoy prirody [Pheocrite's Vocabulary in the sphere of Inorganic Nature : avtoref. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spes. 10.02.08 "Klasicheskaya filologiya" / V. S. Gusyatynskaya. – L., 1952. – 13 s.
11. Kagan Yu. M. Platon i slova, oboznachayushchiye svet i temnotu [Platon and the Words Meaning Light and Darkness] / Yu. M. Kagan. – М. : Nauka, 1979. – S. 301–316.
12. Апресян Ю. Д. Лексическая семантика : Sinonimicheskiye sredstva yazyka [Lexical Semantics : Synonymic Means of Language] / Yu. D. Апресян. – М. : Nauka, 1974. – 367 s.
13. Homers. Ilias. Text [Iliad] / Homers. – Leipzig und Berlin : Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1911. – 333 S.
14. Homers. Odyssee. Text [Odyssey] / Homers. – Leipzig und Berlin : Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1909. – 248 S.

Матеріал надійшов до редакції 26.01. 2012 р.

Петришин М. Й. Структура лексико-семантичного поля параметричних прикметників в древнегреческом языке (на материале гомеровского эпоса).

Статья посвящена анализу семантического поля прилагательных со значением размера в гомеровском эпосе как отдельного фрагмента древнегреческой языковой картины мира. Определено место этих прилагательных в языковой картине мира. Материалом исследования послужила выборка из "Илиады" и "Одиссеи" Гомера, общим объемом около 1180 словоупотреблений. На основании словаря Гомера охарактеризованы структура и частотные характеристики параметрических прилагательных в древнегреческом языке.

Petryshyn M. I. The Lexical-Semantic Field Structure of Parametric Adjectives in the Old Greek Language (on the Material of Homer's Epos).

The article is dedicated to the analysis of the semantic field of adjectives with the meaning of size in the Homer's epos as a separate fragment of the Old Greek world linguistic picture. The place of such adjectives is determined in the word linguistic picture. The selection from "Iliad" and "Odyssey" were the basic material of the total volume about 1180 word combinations. Based on the Homer's vocabulary the structure and frequency characteristics of parametric Old Greek adjectives have been described.